

УДК 330.837

О. Д. Гудзинський,

*д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту
ім. проф. Й. С. Завадського НУБіП України,
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, 03041, Україна*

С. М. Судомир,

*д. е. н., доцент, завідувач відділу навчально-
науково-інноваційної діяльності ВП НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»,
вул. Академічна, 20, м. Бережани, 47501, Україна
Sudomyr_s@ukr.net*

Т. О. Гуренко,

*к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського
обліку і аудиту НУБіП України,
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, 03041, Україна
gurenkot@ukr.net*

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. В статті розроблені нові методологічні підходи до формування і розвитку інститутів та управління ними в контексті гармонійної взаємодії екологічних, соціальних та економічних складових в їх органічній єдності. Розроблено алгоритм розвитку соціально-економічних систем.

Ключові слова: *розвиток, інституціоналізм, система, цінності, економічна та соціальна складові.*

Постановка проблеми. Реформаторські перетворення, які охопили національну економіку в цілому і зокрема аграрний сектор, ускладнили систему відносин між суб'єктами економічної діяльності.

ті. Сформована система інститутів за своєю структурою і цільовою спрямованістю недостатньо адаптована до нових завдань реформаторських перетворень[5].

Несинхронність трансформаційних перетворень в економіці та в системі інститутів ускладнили систему відносин між суб'єктами діяльності. Потенційні можливості реформаторських соціально-економічних систем сповна не використані[2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом дослідженням цього напрямку займалися такі науковці, як: Ю. С. Гудзинська, Т. О. Гуренко, С. А. Нестеренко, М. Р. Судомир.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Виникли проблеми інституціонально-структурного забезпечення розвитку національних і галузевої економік та їх складових соціально-економічних систем.

Постановка завдання. Таким чином, обґрунтовується необхідність перегляду існуючих і розробка нових методологічних підходів до формування і розвитку інститутів та управління ними в контексті гармонійної взаємодії екологічних, соціальних та економічних складових в їх органічній єдності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку економіки розробка теоретичних положень спрямовується на осмислення понятійного категорійного апарату не з позицій абстрактної статичності, а динамічності. Така необхідність обумовлена: швидкою зміною розвитку соціально-економічних процесів, а відповідно і пріоритетних складових соціально-економічної цілісності.

У понятті «розвиток соціально-економічних систем» вважаємо за необхідне допримуватися таких принципів, як: сутнісної повноти, системності, синергетичності, гармонійної збалансованості напрямів розвитку та цільової спрямованості діяльності організацій, органічності єдності екологічних, соціальних та економічних складових як системної цілісності[6].

Із допомогою цих складових визначено поняття «розвиток» в контексті соціально-економічних систем в такій інтерпретації: як якісно-динамічний, прогресивно-змінюючий процес в організації та менеджменту як системних цілісностей, спрямованих на підвищення рівня і якості життя людей, стратегічної конкурентоспроможності суб'єктів діяльності [6].

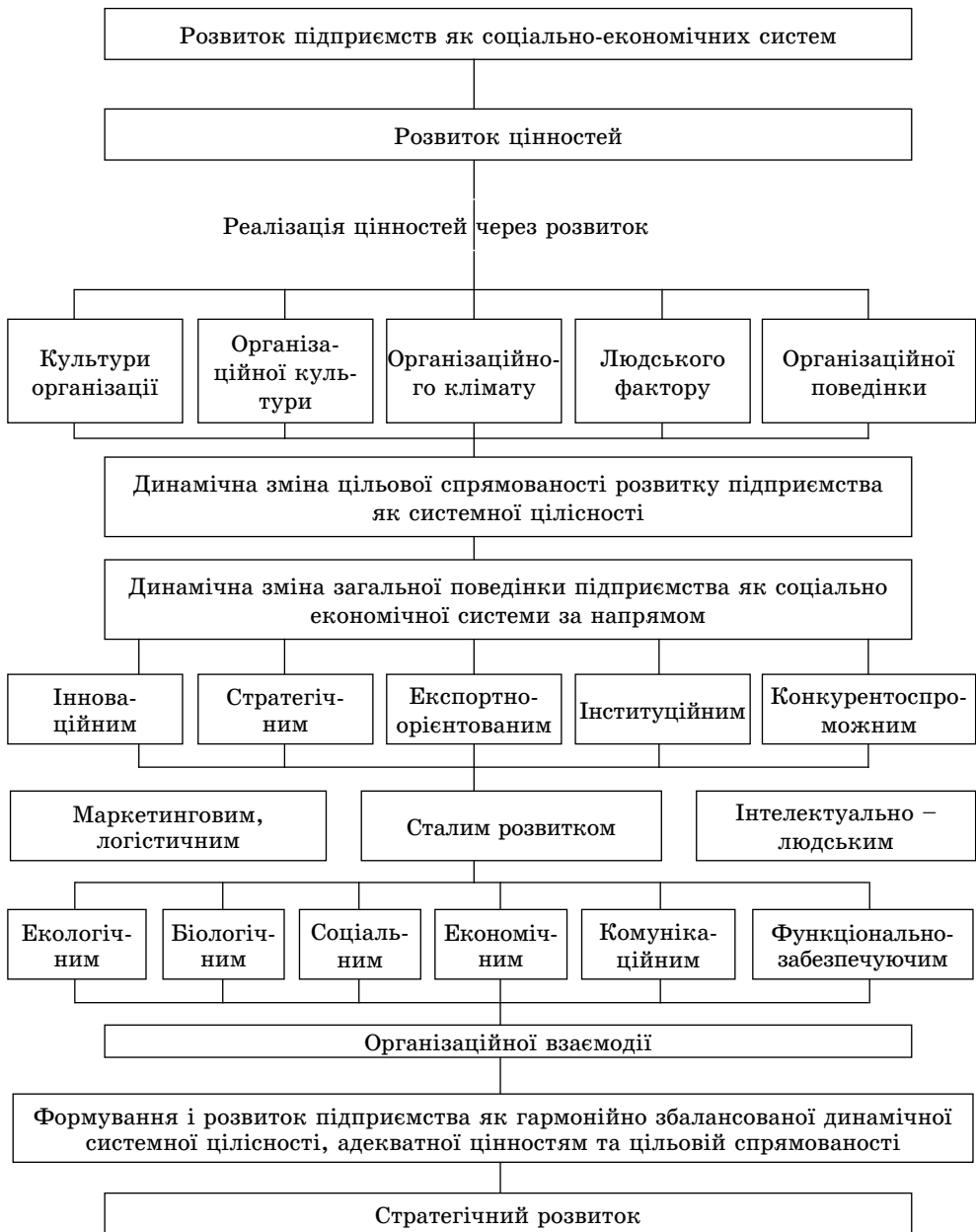
Розвиток соціально-економічних систем в загальносистемному теоретичному аспекті – «як об'єктивно-закономірна системно-якісна зміна складних об'єктів в часовому і просторовому вимірі»[6].

Нашими дослідженнями підтверджена доцільність розгляду «стійкого розвитку» через розвиток, що задовольняє матеріально-духовні потреби сьогодення і створює умови для стійкого динамічного розвитку в перспективі з урахуванням майбутніх ціннісних орієнтацій методом гармонізації людини з природою та у суспільстві [4].

При цьому акцентовано на пріоритетність цінностей: організаційної культури, культури організації, організаційного клімату [7], самосвідомості, синергетичного світобачення в розвитку сільськогос-

подарських підприємств. Алгоритм розвитку підприємств як складних нелінійних, соціально- економічних систем показано на рис. 1.

Отже, стійкий розвиток розглядаємо в контексті динамічної рівноваги між платоспроможним попитом та пропозицією, переходом від недосконалої до удосконаленої конкуренції, від жорстко-монопольної до цивілізовано-розвинутої конкуренції[6].

Примітка. Розробка авторів дослідження

Рис. 1. Алгоритм розвитку підприємств як соціально-економічних систем

Такий підхід необхідно закладати в основу обґрунтування лагу конкурентостійкості суб'єктів пропозицій в їх часовому і просторовому вимірі. Корпоративно-інтеграційний підхід як організаційна норма, фундамент і головний регулятор рівноважної взаємодії між попитом і пропозицією сприятиме забезпеченню більш-менш сталого розвитку підприємств з орієнтацією на стабільне забезпечення потреби суб'єктів споживання певної стратегічної зони господарювання. В нашому розумінні сталості динамічно-якісного розвитку в просторово і часовому вимірі.

При такому підході головним регулятором рівноважного забезпечення платоспроможного попиту і пропозицій буде механізм корпоративної спільноти, що уже розвивається в цивілізованих країнах ринкової орієнтації (досвід Швейцарії, Японії та інших країн). Допускається маневрування суб'єктів конкурентної спільноти в певній зоні господарювання в межах 3-5 відсотків.

Рівноважному розвитку взаємодії попиту і пропозицій, а також між суб'єктами пропозицій має сприяти система кредитного забезпечення з орієнтацією на низькі процентні ставки та швидкий оборот капіталу. Тому виникає потреба в зміні співвідношення між «V» і «С» в органічній будові капіталу, а також між «V» і «С» в їх органічній єдності і «М». При такому підході зросте платоспроможність суб'єктів попиту (через підвищення заробітної плати та пенсій), поповниться банківський капітал за рахунок збільшення вкладів в банківську систему. Головним регулятором зростання діяльності суб'єктів пропозицій стане зростаючий дохід населення та дешеві кредити з низькою процентною ставкою, оборот капіталу, а не прибуток за рахунок підвищення ціни товару як головного регулятора розвитку економіки. Такий механізм діє в цивілізованих європейських країнах, у Канаді [2].

Для його впровадження в Україні необхідно змінити стереотипи мислення в суб'єктів бізнесової діяльності з орієнтацією на нові цінності.

Нашими дослідженнями доказано, що основними причинами відставання є:

- криза цінностей, світогляду, цивілізованого мислення, орієнтаційних поглядів;
- криза економічної теорії;
- юридична криза;
- криза управління – спричинила економічну кризу.

Розвитку кризових явищ сприяють:

– несистемний підхід наукових досліджень економічного спрямування, які зорієнтовані на удосконалення лише окремих елементів, а не системи в цілому;

– сприйняття багатьма науковцями необхідність проведення змін в однополярному напрямі досліджень, а не в системі – в системних змінах з позицій системної цілісності;

– з орієнтацією на статичність сутнісних характеристик категоріального апарату, а не на динамічно-розвиваючий підхід;

- процедура захисту молодих науковців оцінюється в більшості з позицій застарілих поглядів і компетенцій суб'єктів оцінки й інколи несприйняття нового;
- майже не розвиваються дискусійні наукові підходи щодо розвитку понятійного апарату наукових досліджень;
- недостатньо розвинута системність в підготовці фахівців економічного, менеджерського спрямування з орієнтацією на системне мислення. Орієнтація в основному на статичну існуючу приземленість, а не розвиток системного мислення та ін.;
- мало наукових досліджень чисто теоретико-методологічного спрямування через пріоритетність лише досліджень так званого «приземленого спрямування»;
- несистемний підхід обґрунтування наукових спеціальностей і спеціалізацій та ін.

Інституціоналізм як система є основним регулятором відносин в системі: соціальних, соціально-трудова, власних, владних, власно-владних, системно-економічних[3]. Його вплив залежить від гармонійної збалансованості складових інституціональних систем як цілісностей з іншими та цілями розвитку соціально-економічних систем в горизонтальних і вертикальних комунікаційних зв'язках. Осередкам таких відносин гармонійну єдність забезпечує інтерес – суспільства в цілому, галузі, територіального регіону як цілісних систем, поселенських мереж, діючих виробничих та обслуговуючих утворень в єдиній системі цільових соціально-економічних програм. Інтерес пронизує усю систему відносин: між суб'єктами соціального середовища, які виникають і розвиваються при взаємодії суб'єктів діяльності в процесі створення, розподілу і споживання матеріальних благ; між соціальними об'єктами та природою; між складовими економічної системи.

В основі таких відносин – забезпечення єдності інтересів екологічного, соціального та економічного спрямування. В реальній практиці система сформовано-діючого інституціоналізму не реалізує вищезазначену вимогу. Пріоритет економічної складової в системній тріаді екологічного, соціального та економічного спрямування порушує гармонію у відносинах між ними, що породжує кризові явища як в самій тріадній цілісності, так і безпосередньо в кожній із її складових. Це проявляється в кількісно-якісних параметрах екологічного, соціального і економічного потенціалів, які спричиняють пониження їх рівнів. Внаслідок такого підходу знижується рольова функція інститутів, які потенційно мають здійснювати активізаційні, регулюючі, обмежуючі функції правового та економічного спрямування. Значно ослаблена роль інститутів, які формують інтелектуальний потенціал з новими якостями згідно з вимогами названого нами тріадного підходу в контексті екологічних, соціальних, економічних взаємодій. Цьому недостатньо сприяють інститути сімейного, освітянського, соціально-громадського та бізнесового спрямування. Етичність бізнесу в аграрному секторі економіки знаходиться на досить низькому рівні. Понижує його в системі необґрунтований системоутворюючий критерій бізнесової діяльності з орієнтацією лише на максимізацію прибутку. Такий підхід неперспективний в страте-

гічному розвитку бізнесових підприємницьких структур сільськогосподарського спрямування. Недостатньо розвивається науковий підхід з орієнтацією на формування та раціональне використання потенційних можливостей як галузей, так і господарюючих структур аграрного сектора економіки. Це проявляється в несистемному і некомплексному підході при формуванні систем інноваційно-стратегічного управління для здійснення динамічних трансформаційних перетворень – реформаторських, реструктуризаційних та ін. Проблемним є забезпечення єдності інтересів в галузевому та територіальному розвитку. Нерозвинутість інституціональних інфраструктурних складових, розбалансованість у формах власності (державної та приватної) ускладнюють цю проблему. Зміна органічної будови капіталу від одиниці і більше при несистемному підході до розвитку інституціональних перетворень в соціально-економічних сферах підсилює негативні тенденції на ринку праці.

Зруйновані структурні пропорції в розвитку галузей, регіонів, поселенських мереж сільських територій. Сировинний характер суб'єктів діяльності експортної орієнтації аграрного сектора економіки не сприяє гармонійній збалансованості еколого-соціо-економічної системи як цілісності. Домінує економічна орієнтація сировинного спрямування. Остання – в основі формування і відповідних їй цілям механізмів та систем інституціонального забезпечення реалізації програми дій. При такому підході домінує оперативна економічність, а не системно-комплексна стратегічна доцільність, обґрунтована з позицій сталого динамічного розвитку суб'єктів діяльності в гармонійній єдності екологічних, соціальних та економічних складових.

У часовому вимірі інституційно-структурна трансформація відстає від нових цілей і завдань, які диктує зовнішнє конкурентне середовище. Упереджувально-динамічній, інституційно-структурній трансформації поточного і особливо стратегічного спрямування не надається пріоритетності, що значно знижує потенційні можливості суб'єктів діяльності при реалізації завдань цільових програм. Особливо це проявляється в глобальних доленосних рішеннях приватизаційного спрямування.

Виникли проблеми гармонізації відносин в системі:

- власних щодо раціонального співвідношення державної та приватної власності;
- малого бізнесу в плані забезпечення оптимального співвідношення суб'єктів діяльності виробничого і обслуговуючого спрямування;
- інтересів між суб'єктами власності основного і інтелектуального капіталу;
- функцій, обов'язків, відповідальності, з одного боку, та ресурсами, правом і владою – з іншого;
- інтеграційними процесами та процесами, пов'язаними з розподілом праці, що значно підвищило долю трансакційних витрат в собівартості продукції та в ціні товару;
- взаємодії акціонерів – безпосередніх працівників, які створюють матеріальні блага, і суб'єктами дивідендного спрямування, які не беруть участі у виробничому процесі;

- державних, регіональних та територіальних інститутів;
- збалансованого розвитку та адаптованості інститутів за функціональними напрямками їх цільової спрямованості: стратегічної, поточної, оперативно-тактичної орієнтації;
- інтелектуалізації суспільних, виробничих та економічних відносин тощо.

Проблема інтелектуалізації в розвитку аграрного сектора економіки є домінуючою і в перспективі – вирішальною. Її вирішенню сприятиме сформована система, яка охоплює: нову парадигму побудови системи підготовки кадрів у вищих навчальних закладах науково-навчального спрямування; проєктантів системи та системних аналітиків (фахівців економічних профілів); інститути діагностично-аналітичного спрямування, систематизації та матеріалізації наукових ідей, інтегрованого прогностичного системного передбачення сталого розвитку як національної економіки, так і її підсистем, в контексті гармонізації екологічних, соціальних та економічних складових.

Важливою складовою результативності діяльності соціально-економічних систем є формування, упереджувальна трансформація та адаптація інститутів до змін у зовнішньому середовищі в усіх складових інституціонального забезпечення динамічного їх розвитку.

Формування і розвиток інститутів як системної цілісності пропонуємо здійснювати за напрямками їх цільової спрямованості та класифікаційними ознаками[5]:

- загально-системного характеру;
- функціонально-забезпечуючого спрямування;
- формування та розвитку потенціалів;
- регулювання формальних та неформальних відносин;
- саморозвитку, самоорганізації, соціально-економічних систем;
- формування та розвитку власно-владних, соціально-трудова, об'єктно-об'єктних, суб'єктно-суб'єктних відносин, вертикально-горизонтального спрямування;
- регулювання експортно-імпортних процесів та ін.

У сучасних умовах розширення міждержавних зв'язків, здійснення інтеграційних внутрішньосистемних та глобальних процесів набуває великого значення система забезпечення організаційного розвитку соціально-економічних суб'єктів діяльності через розвиток цінностей, організаційної культури, культури організації, організаційної взаємодії та організаційної поведінки, організаційного клімату та управлінського профілю. Рівень сформованості та здатності соціально-економічних систем забезпечувати динамічний розвиток названих інститутів визначатиме рівень цивілізованості суб'єктів діяльності та їх потенційні можливості реалізовувати цільові програми з достатньо високою результативністю.

Висновки. Таким чином, лише системний і комплексний підхід до формування та забезпечення розвитку інститутів в їх системно-збалансованій цілісності дозволить на гармонійній основі упереджувально створювати в часовому просторі передумови результативного функціонування соціально- економічних утворень.

Список використаних джерел

1. Дубініна М. В. Сучасний стан та інституціональні перспективи розвитку аграрного сектора регіону / М. В. Дубініна // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – Мелітополь, 2012. – № 2. – С. 117–124.
2. Гудзинський О. Д. Теоретико-методологічні засади результативного управління розвитком підприємств: [монографія] / О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко – К.: ЦП «Компринт», 2017. – 411 с.
3. Гудзинський О. Д. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект): [колективна монографія] / [О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Ю. С. Гудзинська та ін.]; за заг. ред. О. Д. Гудзинського – Київ : ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. – 771 с.
4. Гудзинський О. Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): [монографія] / О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко. – Київ : ППК ДСЗУ, 2010. – 212 с.
5. Гудзинський О. Д. Інституціоналізм в управлінні соціально-економічними системами: проблеми, напрями розвитку / О. Д. Гудзинський, Т. О. Гуренко // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України, Кримський агротехнологічний університет. Економічні науки. – №138.– 2013. – С. 31-36.
6. Судомир С. М. Формування системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія: [монографія] / С. М. Судомир. – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 483 с.
7. Судомир М. Р. Управління розвитком підприємства / М. Р. Судомир // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2015. – № (29).– С. 101–105.

Алексей Дмитриевич Гудзинский,
*д. э. н., профессор, профессор кафедры менеджмента
им. проф. И. С. Завадского НУБиП Украины,
ул. Героев Оборона, 11, г. Киев, 03041, Украина*

Светлана Михайловна Судомир,
*д. э. н., доцент, заведующий отделом
учебно-научно-инновационной деятельности
ВТ НУБиП Украины «Бережанский агротехнический институт»,
ул. Академическая, 20, г. Бережаны, 47501, Украина
Sudomyr_s@ukr.net*

Тамара Алексеевна Гуренко,
*к.э.н., доцент, доцент кафедры
бухгалтерского учета и аудита НУБиП Украины,
ул. Героев Оборона, 11, г. Киев, 03041, Украина
gurenkot@ukr.net*

Інституціоналізм в розвитку соціально-економічних систем: методологічний аспект

Аннотация. В статье разработаны новые методологические подходы к формированию и развитию институтов и управление ими в контексте гармоничного взаимодействия экологических, социальных и экономических составляющих в их органическом единстве. Разработан алгоритм развития социально-экономических систем.

Ключевые слова: развитие, институционализм, система, ценности, экономическая и социальная составляющая.

Alexey Gudzinsky,

*Doctor of Economic Sciences, professor Professor of Management
them. prof. I. Zavadsky NUBiP of Ukraine
str. Geroev Oborony, 11, Kiev, 03041, Ukraine*

Svetlana Sudomir,

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of Department
educational, scientific and innovative activities
OP NUBi Pukrainy "Berezhansky Agrotechnical Institute"
Str. Academicheskaya 20 m. Berezhany, 47501, Ukraine
Sudomyr_s@ukr.net*

Tamara Gurenko,

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor
accounting and auditing NUBU
str. Geroev Oborony, 11, Kiev, 03041, Ukraine
gurenkot@ukr.net*

Institutionalism in the development of social and economic systems: methodological aspects

Abstract. New methodological approaches to the formation and development of institutions and their management in the context of harmonious interaction of environmental, social and economic components in their organic unity are developed in the article. An algorithm for the development of socio-economic systems has been developed.

Key words. *Development, institutionalism, system, values, economic and social component.*